

TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARINING ILMIY NAZARIY ASOSLARI

Sakibayeva Takhmina

Xalqaro Nordik universiteti

tahminasakibayeva@gmail.com

+99895-004-07-09

Annotatsiya:

Bugungi kunda turizm industriyasini rivojlantirish masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda, chunki bu tarmoq har bir mamlakat iqtisodiy tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Turizm rivojiga tashqi omillar eng katta ta'sir ko'rsatadi: tabiiy ofatlar, urushlar, iqtisodiy inqirozlar, pandemiyalar butun dunyo bo'ylab turizm industriyasining rivojlanishiga beqaror ta'sir ko'rsatdi. Muayyan mamlakat yoki mintaqaning turizm sanoatiga salbiy hodisalarning ta'sirini oldini olish yoki kamaytirish uchun tashqi omillarning ta'sirini oldindan bilish, ularning eng muhimlarini aniqlash va tahdidlarni imkoniyatlarga aylantirish bo'yicha strategik chora-tadbirlarni ishlab chiqish juda muhimdir. Belgilangan muammoni hal qilish kontekstida ushbu tadqiqot mintaqaning turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga tashqi omillar ta'sirini modellashtirishga qaratilgan. Zero, har bir mamlakat va mintaqaning turistik xizmatlari va mahsulotlari o'ziga xosdir, chunki ular mavjud maxsus tabiiy resurslar, madaniy meros, faqat ularga xos bo'lgan ekologik, ijtimoiy va boshqa omillar ta'sirida shakllanadi; va agar bir mamlakatda/mintaqada ma'lum bir omilning ta'siri turizm rivojlanishini zaiflashtirishi mumkin bo'lsa, boshqasida - bu uni rag'batlantirishi mumkin. Tadqiqotda mos yozuvlar qiymati bilan taqqoslash usuli va integral ko'rsatkichni hisoblash usuli qo'llanildi. Tahlillar asosida mintaqaning turistik salohiyatidan foydalanish darajasining integral ko'rsatkichi hisoblab chiqildi va Ukrainaning Karpat mintaqasi misolida turistik salohiyat darajasiga tashqi omillarning ta'sirini baholash usuli sinovdan o'tkazildi.

Kalit soʻzlar: Turizm sektori; turizm salohiyati; turizm resurslari; tashqi omillar; integral integral usul; mintaqah

Kirish

Bugungi kunning muammolari turizm industriyasini jahon miqyosida rivojlantirish uchun beqaror shart-sharoitlarni yaratmoqda. Turizmni mamlakatlar iqtisodiyotining muhim belgilovchi omili sifatida qabul qilish mumkin Zamonaviy sharoitda turizm iqtisodiy rivojlanishining harakatlantiruvchi kuchi ekanligini hisobga olsak, turizm salohiyatidan foydalanishga tobora koʻproq eʼtibor qaratilmoqda

Turizm industriyasi ham jahon xoʻjaligining boshqa barcha tarmoqlari kabi murakkab kirish va chiqimlarga ega murakkab tizim boʻlib, uning shakllanishiga tashqi muhit sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Ijobiy sanoat xususiyati shundaki, turizm oʻz faoliyatini tezda tiklash uchun ajoyib qobiliyatga ega, garchi shu tarzda koʻplab turizm korxonalari bankrot boʻlsa ham. Atrof-muhit omillarining umuman sanoatga va xususan turizm korxonalariga taʼsirining salbiy oqibatlarini oldini olish uchun inqirozlarni sanoat sub'ektlarining raqobatbardosh ustunliklaridan foydalanish va mintaqaning mavjud turizm salohiyatini maksimal darajada oshirish uchun ragʻbatlantiruvchi omillarga aylantirish zarur. Shuningdek, u sayyohlik hududlari oʻrtasidagi transchegaraviy hamkorlikni ham oʻz ichiga oladi Mintaqaning (hududning) turistik salohiyatidan foydalanish darajasini aniqlashning asosiy mezonlari turistlarning ehtiyojlarini qondirish darajasi, yaʼni turizm resurslarini, yaʼni tabiiy va texnogen resurslarni isteʼmol qilishda taklif qilingan va foydalaniladigan imkoniyatlar soni hisoblanadi. , madaniy, tarixiy va ijtimoiy imtiyozlar va boshqalar. Ukrainaning jahon iqtisodiy jarayonlaridagi ishtirokining faollashishi va Ukraina turizmining dunyoda oʻsib borayotgan roli uning turizm sanoatini rivojlantirishga eʼtiborni kuchaytirishni talab qiladi. Bu yerda asosiy jihatlardan biri mavjud turizm salohiyatini hisobga olgan holda sohaga eng katta taʼsir koʻrsatadigan omillarni hisobga olishdir. Aslida, maqolada keltirilgan modellashtirish yordamida turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga tashqi omillarning bunday taʼsirini aniqlash mumkin.

Aynan modellashtirish natijalari turizm industriyasini rivojlantirish strategiyasini yaratishda asosiy yo‘nalish bo‘lishi mumkin. Ushbu faktlarni hisobga olgan holda tadqiqotning maqsadi tashqi omillar ta'sirini modellashtirish va mintaqaning turizm salohiyatidan foydalanish darajasini baholashga ilmiy-uslubiy yondashuvni ishlab chiqish, shuningdek, turizmni boshqarishni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar berishdan iborat. mintaqa. Maqola quyidagicha tuzilgan: birinchidan, mualliflar mintaqaning turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga ekologik omillarning ta'sirini o‘rganishga qaratilgan tadqiqotning nazariy asoslarini taqdim etadilar. Keyinchalik tadqiqot metodologiyasi taqdim etiladi. Maqolaning keyingi qismida natijalar, so‘ngra xulosalar, tavsiyalar va tadqiqotning cheklovlari keltirilgan. Atrof-muhit omillarining turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga ta'sirini tahlil qilib, ma'lum bo‘lishicha, mavjud nashrlarda ko‘p hollarda bir nechta omillar (investitsiyalar (davlat va xususiy), iqtisodiy sharoitlar, xodimlarning malakasi va sayohatlar soni) ta'siri o‘rganiladi Ko‘p hollarda turizm sohasidagi mavjud tadqiqotlar ko‘p qirrali , yuqori ixtisoslashgan va ma'lum bir davlat yoki davlatlar guruhining turizmning ayrim yo‘nalishlarini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Biroq, tashqi tahdidlar tufayli yuzaga kelgan yuqoridagi joriy tendentsiyalarni hisobga olgan holda, turli qit'alar/mamlakatlarning turizm ma'murlari uchun yagona va uyg'unlashtirilgan tamoyillar va standartlardan foydalanish asosida yagona xalqaro makonni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish zarurati paydo bo‘ldi. Aks holda, alohida shtatlarning turizm sanoati mavjud tahdidlarga o‘z-o‘zidan bardosh bera olmasligi mumkin.

Shubhasiz, turli mamlakatlarda turizmni rivojlantirish bo‘yicha asosiy tavsiyalarni qo‘llash va amalga oshirish hududlarning hajmi va xususiyatlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajalari, turizm siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridagi farqlarga mos keladigan boshqaruv mexanizmlari va vositalari bilangina amalga oshirilishi mumkin va boshqalar. Muayyan davlatning turizm salohiyati - bu mamlakatning o‘ziga xos xususiyatlariga muvofiq shakllangan va o‘ziga xos rivojlanish yo‘li bilan ajralib turadigan noyob tizim. Shuning uchun

ham bugungi kunda turli mamlakatlarda turizm industriyasining rivojlanish darajasi juda xilma-xildir. Bunday tendentsiyalar, shunga ko'ra, ichki salohiyatni yaxshiroq qo'llash uchun alohida mamlakatlar/mintaqalarning turizm sanoatini qayta yo'naltirishni taqozo etadi. Inqirozdan keyin turizmni tiklash bo'yicha chora-tadbirlar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: kuchaytirilgan xavfsizlik va gigiena choralarini, shuningdek, ichki turizmni rivojlantirishga qaratilgan siyosatni joriy etish. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ko'pgina tadqiqotlar omillarni sifat jihatidan tahlil qilishga qaratilgan, ammo ko'plab tadqiqotchilarning ishlarida miqdoriy omillarni (mintaqaning resurs salohiyati, investitsiya ta'minoti va boshqalar) baholashning batafsil usuli mavjud emas. Bunday old shartlar statistik tahlil natijalari asosida turistik salohiyatni rivojlantirish va undan foydalanish kontekstida boshqaruv qarorlarini qabul qilish vositalarini ishlab chiqish va tegishli ilmiy-uslubiy modelni yaratish zaruratini yuzaga keltirdi.

Adabiyotlar sharhi

“Turizm salohiyati” tushunchasi va uning asosiy tarkibiy qismlari

Bugungi kunda har bir mamlakat iqtisodiyotida turizm industriyasining roli ortib bormoqda. Buni xalqaro va ichki turizmni rivojlantirish muammolariga olimlar va amaliyotchilar, shuningdek, ushbu sohani shakllantirish va qo'llab-quvvatlashda bevosita yoki bilvosita ishtirok etayotgan turli xalqaro tashkilotlarning e'tibori ortib borayotganini ko'rsatuvchi tadqiqotlar ham tasdiqlaydi. Har bir mamlakatning turizm industriyasi shakllanishi va rivojlanishining asosiy jihati uning turizm salohiyatidir. Sababi turizm industriyasida turli xo'jalik sub'ektlari, mintaqalar, mamlakatlar o'rtasida yaqin hamkorlik mavjud bo'lib, bu siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy sohalarni hisobga olgan holda hamkorlik kontekstida yangi masalalarni o'rganishni taqozo etadi. Turizm salohiyatining kontseptual apparatini o'rganar ekan, shuni ta'kidlash mumkinki, tabiiy resurslarni (iqlim, relyef, landshaftlar, noyob ekotizimlar) o'z ichiga olgan ko'p qirrali tushunchadir; madaniy, tarixiy va arxeologik yodgorliklar — turizm infratuzilmasi; moddiy-texnik ta'minlash. O'z navbatida, hududning turizm salohiyati to'rtta asosiy komponentlar yig'indisi

sifatida qaraladi, ya'ni (i) tabiiy resurslar; (ii) tarixiy va madaniy; (iii) iqtisodiy; va (iv) o'zaro bog'langan va bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiluvchi ijtimoiy turizm salohiyatini besh komponentdan iborat: tabiiy, tabiiy antropogen, tarixiy-madaniy, infratuzilma va investitsiya sifatida ko'rib chiqadilar. Tabiiy komponentga quyidagilar kiradi: geologik, orografik, iqlimiy, gidrografik, o'simlik va hayvonot resurslari. Bundan bu komponentni tabiiy-resurs deb ataydi. Bundan tashqari, turizm salohiyati tushunchasini ochib beruvchi olimlar mintaqa va korxonaning turizm salohiyatini farqlaydilar. Ularning ta'riflariga ko'ra, korxonalar salohiyati mahsulotni shakllantirishda uning ichki resurslarini o'z ichiga oladi va uning moddiy va nomoddiy resurslari majmuini ifodalaydi. Shunda shuni aytish mumkinki, hududning turizm salohiyati tabiiy, etnik-madaniy va ijtimoiy-tarixiy resurslar majmuini, shuningdek, hududning mavjud iqtisodiy va kommunikatsiya infratuzilmasini qamrab oluvchi keng qamrovli tushunchadir. turizmning ayrim turlarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar.

Tahlil

Turizmning rivojlanishi mintaqaviy xarakterga ega, chunki u mintaqadagi mavjud (turistik yo'nalish, ya'ni turistlarni jalb qiladigan joy) turistik resurslar, infratuzilma, sifatli ekologik sharoitlar, rivojlangan iqtisodiyot, moliyaviy imkoniyatlar va umumiy imidj bilan belgilanadi. Ushbu tadqiqotning gipotezasi quyidagicha:

Atrof-muhit omillarining ta'siri baholanadigan taklif etilayotgan ko'rsatkichlar bo'yicha o'rtacha hisoblangan integral ko'rsatkichning o'zgarishi (*ham rag'batlantiruvchi - oshirish, ham rag'batlantiruvchi - kamaytirish*) turizm salohiyatidan foydalanish darajasining o'zgarishiga olib keladi. Karpat mintaqasining tarkibiy qismlari (mintaqalari). Shunday qilib, bizning farazimiz mintaqaning turistik salohiyatini shakllantirishga tashqi omillarning ta'sirini o'rganishni dolzarblashtiradi, tadqiqot maqsadini amalga oshirish algoritmini o'rnatadi va turistik salohiyat darajasini oshirish bo'yicha qarorlar qabul qilish aspektini tushuntiradi.

Mintaqaviy turizmni samarali boshqarish uchun uning turistik xizmatlar bozori holatini tahlil qilish zarur. Bunday tahlilning vazifasi turistik potentsialni va uning turistik xizmatlarga bo‘lgan mavjud va rejalashtirilgan talabni qondirish qobiliyatini baholashga imkon beradigan ko‘rsatkichlarni aniqlash, shuningdek, turistik jozibadorlik darajasini barqaror oshirish uchun shart-sharoitlarni yaratishdir.

Mintaqaning turistik salohiyatiga ichki va tashqi omillarning ta'sirini maqbul hisobga olish uning jozibadorligini oshirishi mumkin. Biroq, bilvosita tashqi omillar juda kam nazorat qilinganligi sababli, keyingi tadqiqot va modellashtirish uchun faqat bevosita tashqi omillar tanlangan. Shunday qilib, tadqiqotimizning maqsadi mintaqaning turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga bevosita ekologik omillarning ta'sirini baholashdir.

Region, Its Components (Units)	Normalized Indicators								Integral Indicator
	Stimulating Factors				Destimulating Factors				
	Number of Economically Active Population People *	Number of Registered Unemployed *	Number of Travel Agents and Tour Operators *	Length of Public Roads with Hard Surface *	Capital Investments in Environmental Protection *	Emissions of Pollutants, Thousand Tons *	The Average Number of Infectious Diseases (Including Those Caused by COVID- 19) **	Number of Detected Crimes *	
Total for the Carpathian region of Ukraine, including its components (units):	0.60	0.50	0.57	0.55	0.66	0.61	0.50	0.73	0.59
1. Transcarpathian	0.49	0.31	0.41	0.16	0.58	0.58	0.35	0.67	0.44
2. Ivano- Frankivsk	0.54	0.41	0.50	1.0	0.66	0.59	0.41	1.0	0.64
3. Lviv	1.0	1.0	1.0	0.97	0.39	0.27	0.25	0.29	0.65 ***
4. Chernivtsi	0.38	0.26	0.35	0.07	1.0	1.0	1.0	0.96	0.63

Turizmni rivojlantirish har bir mamlakat va uning mintaqalari, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiy o‘sishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Turizmni samarali boshqarish qulay (rag'batlantiruvchi) va noqulay (stimulyatsiya qiluvchi) tashqi omillarni aniqlash, ularning ijobiy ta'sirini

kuchaytirish va salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish va shu bilan mintaqada turizmni rivojlantirish dasturlarini shakllantirishni o'z ichiga oladi. Yuqoridagi tadqiqot natijalarini sarhisob qilar ekanmiz, shuni ta'kidlash joizki, turizmning bevosita tashqi muhit ko'rsatkichlari, ya'ni mehnat, marketing siyosati, turizmni boshqarish ob'ektlari, tashqi infratuzilma, atrof-muhit sifati, bozor infratuzilmasi, mintaqaning umumiy imidji kabi ko'rsatkichlardagi o'zgarishlar. Mintaqaning bir qismi sifatida eng jozibali joy bilan baholanadi va taqqoslanadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Lvov viloyati Ukrainaning Karpat mintaqasi tarkibiy qismlari orasida eng jozibali hisoblanadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari mintaqa yoki mamlakatning turistik jozibadorligi turizm salohiyati darajasining umumiy (integral) ko'rsatkichiga qarab o'zgarib turishini tasdiqlaydi, bu esa turizmni boshqarishni talabning o'sish mexanizmlari va undan optimal foydalanishga yo'naltirilishi kerakligini ko'rsatadi.

- Tadqiqotlar asosida quyidagi tarkibiy qismlar aniqlandi:
- Mintaqaviy turistik salohiyatni shakllantirishning asosiy omillari-ichki va tashqi (bevosita va bilvosita);
- Asosiy bevosita tashqi omillar-mehnat resurslari; marketing siyosati; turistik faoliyatni boshqarish tizimi; tashqi infratuzilma; atrof-muhit sifati; mintaqaning umumiy qiyofasi;

Mintaqaviy turistik salohiyatning bevosita tashqi omillarini baholashning asosiy ko'rsatkichlari: iqtisodiy faol aholi soni; sayyohlik agentliklari va turoperatorlar soni; umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarining uzunligi va holati; atrof-muhitni muhofaza qilishga kapital qo'yilmalar Integral ko'rsatkichni qo'llashda cheklovlar mavjudligi allaqachon ta'kidlangan edi, chunki stimulyatsiya qiluvchi omillarni aks ettiruvchi ko'rsatkichlarning past qiymatlarini rag'batlantiruvchi ko'rsatkichlarni tavsiflovchi ko'rsatkichlarning yuqori qiymatlari bilan qoplash mumkin emas. Shunga qaramay, ushbu cheklovlarga qaramay, tadqiqot mintaqaning turistik salohiyatini rivojlantirishga

barqarorlashtiruvchi va beqarorlashtiruvchi bevosita tashqi omillar ta'sirini modellashtirishga o'ziga xos yondashuvni taqdim etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, turizm industriyasini rivojlantirish yo'nalishlarining ilmiy nazariy asoslari uning evolyutsiyasini shakllantiruvchi turli omillarning murakkab o'zaro ta'sirini ochib beradi. Turizm sektori iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik dinamikaga ta'sir qiladi, bu uning o'sish traektoriyalarini tushunish uchun ko'p tarmoqli yondashuvni talab qiladi. Destination Life Cycle Model va Push-Pull nazariyasi kabi nazariy asoslar tashqi stimullar turistik talabni qanday qo'zg'atishi mumkinligini ta'kidlab, iste'molchilarning xulq-atvori va manzilni boshqarish bo'yicha qimmatli tushunchalarni beradi.

Bundan tashqari, texnologiya sohasidagi yutuqlar sanoat landshaftini o'zgartirib, tashrif buyuruvchilar tajribasini va operatsion samaradorlikni oshiradigan innovatsion amaliyotlarga olib keldi. Marketing va bronlash jarayonlari uchun raqamli platformalarning integratsiyasi an'anaviy turizm paradigmalarni qayta belgilab berdi, bu manfaatdor tomonlarning ushbu o'zgarishlarga moslashishini talab qildi. Barqarorlik so'nggi yillarda muhim mavzu sifatida paydo bo'ldi, bunda iqtisodiy manfaatlar va atrof-muhitni muhofaza qilish muvozanatini ta'minlaydigan mas'uliyatli turizm amaliyotlariga ko'proq e'tibor qaratilmoqda.

Bundan tashqari, globallashtirish ko'proq bog'lanish va madaniy almashinuvni osonlashtirdi, shu bilan birga u ortiqcha turizm va madaniy tovar ayirboshlash kabi muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish sanoatda siyosatni ishlab chiqish va strategik rejalashtirish haqida ma'lumot beruvchi mustahkam nazariy asosni talab qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar ekoturizm, eksperimental sayohat va jamoatchilik asosidagi turizm tashabbuslari kabi rivojlanayotgan tendentsiyalarni o'z ichiga olgan adaptiv modellarni ishlab chiqishga qaratilishi kerak.

Oxir oqibat, turizmni rivojlantirishning ilmiy nazariy asoslarini tushunish nafaqat mavjud muammolarni hal qilishda yordam beradi, balki manfaatdor tomonlarni ushbu muhim sektorda barqaror o'sishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan bilimlar bilan jihozlaydi. Fanlararo tushunchalardan foydalanish va innovatsiyalarni o'zlashtirish orqali turizm sanoati global iqtisodiyot va jamiyatlarga ijobiy hissa qo'shish bilan birga rivojlanishda davom etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Androniceanu, Armenia, and Manuela Tvaronavičienė. 2019. Developing a holistic system for social assistance services based on effective and sustainable partnerships. *Administratie si Management Public* 33: 103–18. [Google Scholar] [CrossRef]

2. Androniceanu, Armenia, Jany Kinnunen, and Iryna Georgescu. 2020. E-Government clusters in the EU based on the Gaussian Mixture Models. *Administratie si Management Public* 35: 6–20. [Google Scholar] [CrossRef]

3. Bashynska, Iryna, Iryna Lytovchenko, and Dmytro Kharenko. 2019. Sales tunnels in messengers as new technologies for effective. *Internet-marketing in tourism and hospitality. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering* 8: 594–98. [Google Scholar] [CrossRef]

4. Batyk, Iwona, and Daniel Rzeczkowski. 2020. Cross-border cooperation at the external border of the European Union in the context of political, economic and social conditions: The case of the Polish-Russian neighbourhood. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy* 15: 833–71. [Google Scholar] [CrossRef]

5. Ben, Aissa, and Mohamed Goaid. 2014. Performance of tourism destinations: Evidence from Tunisia. *Journal of Hospitality & Tourism Research* 41: 797–822. [Google Scholar] [CrossRef]

6. Botlíková, Milena. 2021. Potential Pond Farming in the Context of Tourism. *Journal of Tourism and Services* 20: 42–65. [Google Scholar] [CrossRef]

7. Bowen, John, and Elizabeth Whalen. 2017. Trends that are changing travel and tourism. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 9: 592–602. [Google Scholar] [CrossRef]

8. Čabinová, Veronika, Peter Gallo, B. Petra Pártlová, Jan Dobrovič, and Milan Stoch. 2021. Evaluating Business Performance and Efficiency in the Medical Tourism: A Multi-criteria Approach. *Journal of Tourism and Services* 22: 198–221. [Google Scholar] [CrossRef]

9. Center for Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine. n.d. Available online: <http://medstat.gov.ua/ukr/main.html> (accessed on 13 May 2020).

10. Chang, Eva Yi-Wei. 2020. From aviation tourism to suborbital space tourism: A study on passenger screening and business opportunities. *Acta Astronautica* 177: 410–20. [Google Scholar] [CrossRef]